

	Edificis gòtics començats al segle XIII
	Edificis gòtics començats al segle XIV
	Edificis gòtics començats al segle XV
	Edificis neogòtics aixecats entre el 1860 i el 1874
	Edificis neogòtics aixecats entre el 1874 i el 1909
	Edificis neogòtics aixecats a partir del 1909

Fer de la necessitat virtut, o la singularitat estilística del gòtic català

El gòtic és un estil artístic nascut de la iniciativa religiosa, que expressa el poder eclesiàstic i reial, i la seva comunió amb les ciutats. Les formes i les estructures de l'arquitectura gòtica barcelonina i catalana recullen fins a un cert punt les aportacions del desenvolupament internacional de l'estil, i és per això que es pot parlar d'un gòtic català. La sòlida tradició constructiva local i la influència mendicant han estat els factors clau que la historiografia ha considerat a l'hora d'explicar la contenció decorativa i la poca exuberància formal del gòtic català. Però, més enllà dels elements estrictament artístics, hi ha altres factors que emmarquen la proposta gòtica catalana i la simplicitat moderna que presenta. El segle XIII es va obrir i tancar amb conflictes bèl·lics amb França: la croada contra els albigesos i la invasió de Catalunya pels exèrcits francesos en temps de Pere el Gran arran de la dominació de Sicília. En l'etapa central del segle, les relacions comercials amb els territoris occitans van quedar compromeses, de manera que va caldre reorientar les possibilitats d'expansió cap al sud i la Mediterrània. Aquesta circumstància va provocar que el gòtic català no es comencés a formalitzar fins al darrer quart del segle XIII, que no es concretés definitivament fins al primer quart del segle XIV, i que ho fes en part d'esquena al model francès. En el decurs dels segles XIV i XV les empreses constructives van ser moltes, però les circumstàncies econòmiques generals no van ser sempre favorables per executar-les.

Els primers edificis gòtics a la ciutat de Barcelona

A Barcelona hi ha alguns edificis de fundacions anteriors al segle XIII que tenen algunes parts gòtiques (com Sant Pere de les Puelles, fundat al segle X, o la col·legiata de Santa Anna, del darrer quart del segle XII). Però en aquests edificis els elements gòtics són ja dels segles XIV o XV. Els convents de Santa Caterina (dominics) i de Sant Francesc (franciscans), actualment desapareguts, van ser fundats durant el segon quart del segle XIII, i per això se'ls ha considerat com les primeres construccions genuïnament gòtiques de Catalunya. La llarga i complexa intervenció arqueològica al mercat de Santa Caterina va permetre comprovar que aquest plantejament era erroni. La localització d'una primera església dominica de planta basilical amb una testera amb tres absis marca amb claredat la persistència de les maneres de fer del romànic. Així ho posa de manifest la mena de restes visibles a l'Espai Santa Caterina del MUHBA. Aquesta primera església dominica va ser refeta en el decurs del segle XIV, amb una proposta plenament gòtica.

Dibuix commemoratiu del trasllat i la reconstrucció de l'antic Monestir de Jonkeres en la seva nova ubicació a l'Eixample (1869-1871), on la reconstrucció que es mostra no es correspon amb la realitat.

L'arrencada del gòtic a Barcelona

D'entre els edificis conservats, el més antic és la catedral (les obres es van iniciar el 1298). Tanmateix, les primeres fases constructives són confuses i certs elements presenten una filiació romànica, com una bona part del mur del carrer dels Comtes de Barcelona. S'ha d'esperar fins al 1317, amb l'arribada de mestre Fabre, per començar a trobar una manera de fer completament gòtica. La capella reial de Santa Àgata es va començar a construir el 1302, en temps de Jaume II. Aquest edifici és el primer que presenta una factura completament gòtica sense altres referències estilístiques, encara que no se'l pot considerar un edifici paradigmàtic. Santa Maria del Pi (1319), el monestir de Pedralbes, fundat per la darrera esposa de Jaume II, la reina Elisenda de Montcada (1326), i Santa Maria del Mar (1329) expressen plenament les característiques del gòtic català en l'arquitectura religiosa. En tots tres s'ha de remarcar la celeritat de les obres, una circumstància que els dona una gran coherència constructiva i els converteix en exemples excepcionals. El nombre de construccions dels segles XIII a XVI que es conserven totalment o parcialment a Barcelona és significatiu. A banda dels edificis monumentals, hi ha una quantitat notable de construccions en què els elements gòtics romanen amagats o emmascarats. Això és producte tant de la continuïtat en l'ús dels edificis (que va provocar successives reformes de l'estructura i l'aparença d'aquestes construccions en funció de les necessitats del moment) com del grau de sensibilitat patrimonial de cada època. De fet, en l'etapa baixmedieval no es tenia cap mirament a l'hora de reformar o simplement liquidar una construcció antiga. Així, les obres de la catedral gòtica van implicar la destrucció de la romànica; la construcció del Saló del Tinell al Palau Reial Major va significar la liquidació de parts més antigues del mateix edifici, i la construcció de les parts gòtiques del Palau de la Generalitat durant el segle XV va implicar la destrucció d'una porció del Call Major.

Portalada de l'església del Monestir de Pedralbes (1317). Foto: Lluís Bonet

Santa Maria del Mar vista des del carrer de l'Argenteria Foto: Adolfo Zewerkowitz

LA SIMPLICITAT FORMAL DEL GÒTIC BARCELONÍ

Quan l'any 1928 Charles-Édouard Jeanneret-Gris, Le Corbusier, va venir a Barcelona convidat pels arquitectes del GATCPAC, va remarcar l'excel·lència d'alguns dels edificis gòtics de la ciutat. Va fer comentaris elogiosos de Santa Maria del Mar, de la plaça del Rei i del monestir de Santa Maria de Pedralbes (que va me-rei-xer l'exclamació «Quina simplicitat més moderna!»). Aquesta simplicitat formal és, segurament, la característica més remarcable de l'arquitectura barcelonina (i catalana) d'aquest període, i la que aporta el tret diferencial més clar respecte d'allò que defineix el gòtic com a estil.

La nova façana de la catedral

L'any 1882 es va convocar un concurs restringit per acabar la façana de la catedral de Barcelona. Tots els projectes havien de prendre com a punt de partida el dibuix o la traça del mestre francès Carles Galters (1408) conservat a l'arxiu de la catedral. El projecte guanyador va ser el que va presentar l'arquitecte conservador de l'edifici, Josep Oriol Mestre, i es va desestimar el de Joan Martorell (que va disposar de l'assistència d'uns molt joves Lluís Domènech i Montaner i Antoni Gaudí). Malgrat que ambdós projectes remetien directament als models del gòtic francès rellegits per Viollet-le-Duc, i per aquesta raó eren, en certa manera, més «gòtics» que la ca-tedral mateixa, el projecte de Martorell es va criticar perquè tenia poc o res a veure amb el gòtic català. Aquesta característica, però, també la té el projecte de Mestre que finalment es va executar. Les obres es van dur a terme entre el 1887 i el 1890, finançades pel banquer Manuel Girona. El concurs es-tablia que també s'havien d'aixecar unes torres laterals a la façana i s'havia de concloure el cimbori, però aquesta part no es va executar fins més tard (entre el 1906 i el 1913) sota la direcció de l'arquitecte August Font.

La nova façana de la catedral en construcció, segons el projecte de J. O. Mestre. Dibuix d'Urgellés (1890)

El «barri gòtic»

A començaments del segle XX, l'obertura de la Via Laietana va implicar una gran acció destructiva sobre una gran part de la trama urbana antiga de la ciutat («antiga» es refereix al resultat de l'acció urbanística que va de l'edat mitjana al segle XIX). Paral·lelament, en l'àmbit científic es va tipificar el gòtic català com a variant estilística i hi va haver una tendència a voler restituir allò que havia estat un edifici o de completar allò que havia quedat inacabat amb una certa «unitat d'estil» per tal de conferir a les construccions aquella monumentalitat que se'ls atribuïa o que es considerava que els era pròpia. Va ser a partir d'aquest plantejament que es va crear i desenvolupar la proposta de «barri gòtic»: un paisatge monu-mental al centre històric de la ciutat en què l'objectiu no era històric, sinó cívic i turístic. Els edificis gòtics originals, al costat dels d'altres èpoques, van ser restaurats i presentats amb la voluntat de crear un entorn a partir de tres idees centrals. La primera, restaurar i dignificar adequadament els monuments i edificis. La segona, considerar aquest «barri» com el lloc preferent per a la conservació d'edificis amb valor patrimonial, encara que això impliqués, en casos extrems, haver-los de traslladar i haver-los de remuntar a la nova ubicació, com el cas de la casa Clariana Padellàs (seu del MUHBA) o alguns dels edificis de la plaça de Sant Felip Neri. La tercera idea era la pretensió d'harmonitzar allò que es tenia per insuls, que és com es considerava la major part de l'arquitectura del barri del segle XIX. En aquest conjunt molts edificis no poden ser considerats ex-ceptionals, però la suma de tots ells genera un atractiu per densitat.

Llegenda de la fotografia: 1. Plaza del Àngel, 2. Iglesia de San Justo, 3. Ayuntamiento, 4. Diputación Provincial, 5. Iglesia de San Felipe, 6. Palacio Episcopal, 7. Plaza Nueva, 8. Avenida de la Catedral, 9. Catedral, 10. Plaza de Berenguer el Grande. Foto aèria del "Barri Gòtic" publicada a Nombre, extensión y política del "Barrio gótico", publicació de l'Ajuntament de Barcelona preparada per Adolf Florensa (s.d.).

Foto de la Plaça Ramon Berenguer el Gran publicada a Nombre, extensión y política del "Barrio gótico", publicació de l'Ajuntament de Barcelona preparada per Adolf Florensa (s.d.).